

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA XARAJATLARNI TAN OLISH MASALALARI

**X.X.Ergashev – SamISI, i.f.n., dotsent v.b.
D.Hamidov – SamISI, magistr**

Annotatsiya: Maqolada axborot texnologiyalari sohasida xarajatlarni tan olish, ularni turli kalkulyatsiya usullaridan foydalanish masalalari haqida soʻz borgan.

Kalit soʻzlar: axborot texnologiyalari raqamli iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi, xarajat, kalkulyatsiya, tannarx.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы признания затрат в сфере информационных технологий, их использование в различных методах расчета.

Ключевые слова: информационные технологии, цифровая экономика, бухгалтерский учет, себестоимость, калькуляция, себестоимость.

Abstract: The article deals with the issues of recognition of costs in the field of information technologies, their use in various calculation methods.

Key words: information technology, digital economy, accounting, cost, calculation, cost.

Iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy sharoitida kompaniyalar o'z faoliyatining raqobatbardoshligi va iqtisodiy maqsadga muvofiqligini har qanday yo'l bilan ta'minlashga intiladi. Tashkilot faoliyati samaradorligini ta'minlashning muhim sharti ishlab chiqarish xarajatlarini hisobga olish va tahlil qilish bo'lib, bu resurslardan oqilona foydalanish va mahsulotlar, ishlar, xizmatlar tannarxini shakllantirish ustidan nazoratni amalga oshirish imkonini beradi.

Xarajatlarni hisobga olish muammosi tashqi muhitning beqarorligi va jahon iqtisodiyotidagi inqiroz hodisalari sharoitida ayniqsa dolzarbdir. Shuni ta'kidlash kerakki, axborot texnologiyalari sohasi, iqtisodiy tanazzulga qaramay, eng tez rivojlanayotgan tarmoqlardan biri bo'lib, yuqori darajadagi raqobat bilan ajralib turadi.

Hozirgi vaqtda mamlakatimiz qonunchiligida axborot texnologiyalari sohasida mahsulot tannarxini hisobga olish va hisoblash bo'yicha standart uslubiy tavsiyalar mavjud emas. Shu sababli, ushbu sohadagi korxonalar xarajatlarni hisobga olish va xarajatlarni hisoblashning umumiy metodologiyasiga, shuningdek, buxgalterlar va boshqaruv hisobi bo'yicha mutaxassislarining professional mulohazasiga e'tibor qaratishga majbur. Bularning barchasi ushbu sohadagi tadqiqotlarning dolzarbligini belgilaydi.

Axborot texnologiyalari sohasidagi xarajatlar hisobining xususiyatlarini tahlil qilishdan oldin ushbu sohaga xos xususiyatlarni ko'rib chiqish kerak. Axborot texnologiyalari sektorining asosiy tashkiliy-texnologik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. nomoddiy aktivlarning ustunligi;

2. moddiy emas, balki axborot mahsulotini ishlab chiqarish: moddiy mahsulot ko'proq axborotga ega bo'ladi, bu uning qiymatida innovatsiyalar, dizayn va marketing ulushining oshishini anglatadi;
3. axborot mahsulotlari va xizmatlarining rivojlangan bozorining paydo bo'lishi;
4. yetakchi texnologiyalarni universallashtirish;
5. axborotni saqlash qurilmalarini shaxsiylashtirish va miniatyuralashtirish;
6. ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarining umumiy hajmida axborot texnologiyalari sohasidagi ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar ulushini oshirish;
7. muayyan foydalanuvchi ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan noyob mahsulotni yaratish;
8. intellektual kapital ulushini oshirish (aniq odamlarning bilimlari, ko'nikmalari va ishlab chiqarish tajribasi).

AT sohasining tarmoqqa xos xususiyatlari tannarxlar tarkibida, ushbu sohadagi mahsulot va xizmatlar tannarxini hisobga olish va hisoblash amaliyotida o'z ifodasini topadi. 54-son nizom tomonidan o'rnatilgan iqtisodiy elementlar uchun xarajatlar nomenklaturasi odatiy hisoblanadi, shuning uchun axborot texnologiyalari sohasida qo'llaniladi. Ya'ni, IT sohasidagi tashkilotlarning barcha xarajatlarini elementlar bo'yicha tasniflash mumkin: moddiy xarajatlar; mehnat xarajatlari; ijtimoiy soliq; amortizatsiya; boshqa xarajatlar. Shu bilan birga, ushbu sohaning o'ziga xos xususiyatlari ushbu xarajatlar nisbatida namoyon bo'ladi: xarajatlar tarkibida mahsulot (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va ishlab chiqarish bilan bevosita shug'ullanadigan mutaxassislarining mehnatiga haq to'lash xarajatlari ustunlik qiladi. Bu axborot texnologiyalari sohasida mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish bilan bevosita bog'liq bo'lgan xodimlarning malakalari, kasbiy bilimlari va ko'nikmalarining yig'indisi ekanligi bilan izohlash mumkin. mahsulot (ish, xizmat)ning tabiati va o'ziga xosligi.

Mahsulotlar va xizmatlar tannarxiga kiritish usullariga ko'ra, axborot texnologiyalari kompaniyalarining xarajatlari to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita bo'linishi mumkin. Bilvosita xarajatlarni taqsimlash bazasini tanlash, shuningdek, axborot texnologiyalari sektorining tarmoq xususiyatlari bilan belgilanadi. Axborot texnologiyalari tashkilotlari xarajatlari tarkibida mehnat xarajatlari eng katta ulushni egallaganligi sababli, ushbu sohadagi tashkilotlarning faoliyati ko'p mehnat talab qiladi, degan xulosaga kelish mumkin. Belgilangan buxgalteriya amaliyotiga muvofiq, bu holda bilvosita xarajatlar ajratilishi kerak.

Mehnat resurslarini iste'mol qilish bilan bog'liq ko'rsatkichlar asosi. Tarqatish bazasi sifatida siz foydalanishingiz mumkin: haqiqiy mehnat xarajatlari; to'g'ridan-to'g'ri ish vaqti; mahsulotlarni yaratish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish va boshqalar jarayonida ishtirok etadigan xodimlar soni.. Eng keng tarqalgan amaliyot - bilvosita xarajatlarni to'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlariga mutanosib ravishda taqsimlash.

Mahsulotlarning (ishlarning, xizmatlarning) tabiati, o'z navbatida, xarajatlarni hisobga olishning buyurtma asosidagi usulidan foydalanishni belgilaydi. Har bir mahsulot yoki xizmat uchun mijozning yaratilayotgan mahsulot yoki xizmatga bo'lgan barcha talablarini tavsiflovchi maxsus buyurtma va texnik topshiriqlar

tuziladi. Ushbu usulning muhim kamchiliklari - bu haqiqiy tannarxni faqat buyurtma oxirida aniqlash, bu xarajatlar darajasini operativ nazorat qilish imkonini bermaydi.

Xizmatlarni ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlar, ishlab chiqarishda bo'lgani kabi, ko'p hollarda stavka va rejalashtirishga mos kelishini hisobga olib, axborot texnologiyalari tashkilotlari uchun xarajatlarni hisobga olishning standart usulini joriy etish taklif etiladi. Ushbu usuldan foydalanish rejalashtirilgan, hali amalga oshirilmagan, kelajakdagi xarajatlarni hisoblash imkonini beradi, ya'ni natijada kompaniya rejalashtirilgan tannarxni, belgilangan me'yorlardan chetga chiqishlarni aniqlashi va xarajatlarni nazorat qilish uchun o'z vaqtida boshqaruv qarorlarini qabul qilishi mumkin bo'ladi. mablag'larni to'lash va tuzatish choralarini ko'rish. Normativ usulni joriy qilishda axborot texnologiyalari sanoatiga xos xususiyatlarni va har bir aniq kompaniyaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak. IT-kompaniya xarajatlarning ko'p qismi xodimlarning ish haqi bo'lganligi sababli, birinchi navbatda, ushbu aniq xarajat moddasi bo'yicha normativ hisobni yuritish tamoyillarini amalga oshirish kerak.

Shunday qilib, IT-sanoatning aniqlangan xususiyatlari axborot texnologiyalari sohasida mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) tannarxini hisobga olish va tannarxini hisoblash bo'yicha tarmoq yo'riqnomalarini ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu sohaning xarajatlarni hisobga olish usuli normativ bo'lishi kerak. Xarajatlarni hisobga olishning bir qismi sifatida simulyatsiya modellashtirishdan foydalanish kutilgan darajadan mumkin bo'lgan og'ishlarni hisobga olgan holda istalgan vaqt oralig'ida olingan ko'rsatkichlarning o'zgarishini aks ettiradi. Bularning barchasi kompaniyaning xarajatlari va moliyaviy natijalarini tahlil qilish tizimini, xususan, boshqaruv hisobi va moliyaviy menejment ehtiyojlari uchun takomillashtirishga va korxonaga foydasini boshqarish samaradorligini oshirishga imkon beradigan juda real modellarni yaratishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Урманбекова, Фарходовна Ирода. "Иқтисодий ва рақамлаштириш шароитида электр энергия ишлаб чиқарувчи корхоналарда харажатлар ҳисоби ва таҳлилининг мақсад ва вазифалари." *Образование наука и инновационные идеи в мире* 13.7 (2023): 91-98.

2. Олимов, Анваржон Атамирзаевич, and Шаходатхон Фарход Қизи Фотихова. "Рақамли иқтисодий ва рақамли бухгалтерия." *Science and Education* 3.4 (2022): 1841-1847.

3. О'роқов, Учқун Yunusovich, and Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. "O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari." *Science and Education* 3.7 (2022): 317-325.

4. Mamadaliyeva, Lola, and Ibratbek Sobirjonov. "Axborot tizimlarida bulutli texnologiyalar." *Engineering problems and innovations* (2023).

5. Turg'unova, Shaxlo. "Axborot texnologiyalari sohasida ilmiy izlanishlar olib borish tendensiyalari." *Yosh Tadqiqotchi Jurnal* 2.1 (2023): 44-50.